

Міністерство освіти і науки України
Харківський національний педагогічний університет імені Г.С. Сковороди
Кафедра теорії і методики мистецької освіти та диригентсько-хорової
підготовки вчителя

ЧАС МИСТЕЦЬКОЇ ОСВІТИ

ЗБІРНИК СТАТЕЙ VIII ВСЕУКРАЇНСЬКОЇ НАУКОВО-ПРАКТИЧНОЇ КОНФЕРЕНЦІЇ МИСТЕЦЬКА ОСВІТА: ПОШУКИ ТА ВІДКРИТТЯ

16-17 червня 2020 року

I частина

TIME OF ART EDUCATION

**COLLECTION OF ARTICLES VIII OF THE ALL-UKRAINIAN SCIENTIFIC-PRACTICAL
CONFERENCE**

ART EDUCATION: SEARCH AND DISCOVERY

Харків 2020

УДК 37.032

ББК 85я43

Ч-24

Редакційна колегія

Фомін В.В. доктор педагогічних наук, професор (гол. ред.)

Калашник М.П. – доктор мистецтвознавства, професор

Матвеева О.О. - доктор педагогічних наук, професор

Мартинюк Т.В. – доктор мистецтвознавства, професор

Полубоярина І.І. – доктор педагогічних наук, професор

Смирнова Т.А. - доктор педагогічних наук, професор

Соколова А.В. - доктор педагогічних наук, професор

Тарарак Н.Г. - доктор педагогічних наук, професор

Тушева В.В. - доктор педагогічних наук, професор

Перетяга Л.Є - доктор педагогічних наук, професор

Бурма А.В. канд.пед. наук, доцент

Затверджено редакційно-видавничою радою Харківського національного педагогічного університету імені Г.С. Сковороди

Протокол № 7 від 19.11.2020р.

У збірнику подано статті VIII Всеукраїнської науково-практичної конференції «Мистецька освіта: пошуки та відкриття».. Збірник розрахований на студентів, магістрантів, аспірантів, докторантів, здобувачів, педагогічних і науково-педагогічних працівників науково-дослідних інститутів, ЗВО, учителів мистецьких шкіл.

Ч-24 Час мистецької освіти «Мистецька освіта: пошуки та відкриття»: зб. статей VIII Всеукраїнської наук. - практ. конф., (16-17 червня, 2020) / заг.

ред. В.В. Фомін, Харків: ХНПУ імені Г. С. Сковороди, 2020, Ч-І. 186 с.

ISBN 978-617-7298-28-0

Редакційна колегія не завжди поділяє позицію авторів.

Автори статей несуть повну відповідальність за опублікований матеріал.

Мова видання: українська, англійська

УДК 37.032

ББК 85я43

© Харківський національний педагогічний
університет імені Г.С. Сковороди, 2020

VI. ВИКОНАВСЬКА МАЙСТЕРНІСТЬ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ МИСТЕЦЬКИХ ДИСЦИПЛІН

УДК 78.071.2: 001. 891

Алла Соколова

*ХНПУ імені Г.С. Сковороди,
доктор педагогічних наук, професор
факультет мистецтв*

Ван Чжень

*ХНПУ імені Г.С. Сковороди
факультет мистецтв, 51 МК гр.*

КОМУНІКАТИВНА КОМПЕТЕНТНІСТЬ ДИРИГЕНТА ЯК НАУКОВА ПРОБЛЕМА

У роботі представлено розгляд проблеми фахової компетентності. На підґрунті аналізу широкого загалу досліджень вітчизняних науковців у галузі психології, педагогіки та музичної педагогіки зроблено спробу визначити поняття «комунікативна компетентність диригента».

Ключові слова: компетентнісний підхід, компетентність, комунікація, комунікативна компетентність, диригент.

The work presents a consideration of the problem of professional competence. Based on the analysis of a wide range of research by domestic scientists in the field of psychology, pedagogy and music pedagogy, an attempt was made to define the concept of "communicative competence of the conductor".

Keywords: competence approach, competence, communication, communicative competence, conductor.

Постановка проблеми та її актуальність. Соціально-економічні зміни в житті українського суспільства, взаємозближення національної системи освіти з досягненнями та досвідом в освітній галузі країн європейського й світового масштабу вимагають змін вітчизняної освітньої парадигми, її спрямованості на здобувача освіти, його всебічну підготовку до подальшого життя. Студентоцентроване навчання має відповідати потребам як студента, так і суспільства, забезпечувати особистісний розвиток і подальший саморозвиток,

уможливити застосування набутих знань, умінь, навичок та досвіду у професійній діяльності. Цей напрям модернізації освіти України закріплено в законодавчо-нормативних документах «Про середню освіту» (2019), «Про вищу освіту» (2014) та ін. У Національній стратегії розвитку освіти в Україні на період до 2021 року (2013) наголошується, що реформування системи освіти повинно ґрунтуватися на принципі пріоритетності людини та засадах компетентнісного підходу.

Компетентнісний підхід в освіті, як зазначають І. Бех, І.Бургун, О.Гулай, О.Заболоцька, О.Коваленко, Т.Кристочук, О.Овчарук та ін. характеризується перенесенням мети освіти з накопичення ключових знань, умінь і навичок на формування й розвиток у молоді здатності практично діяти, застосовувати індивідуальні техніки й досвід успішних дій у ситуаціях професійної діяльності та соціальної практики [3].

Компетентнісний підхід є основою професійного зростання майбутніх учителів музичного мистецтва, педагогів – музикантів, виконавців. У виконавській діяльності фахівців мистецького спрямування він націлений на формування у майбутнього фахівця загальних та професійних компетентностей як підсумкового результату освітнього процесу, готовності ефективно використовувати потенційні загальнолюдські, морально-естетичні, духовні, виконавські можливості для досягнення поставленої мети. Особливого значення набуває проблема формування ключових компетентностей майбутніх оркестрових диригентів та, зокрема, комунікативної складової, що пов'язано зі специфікою колективної професійної діяльності.

Аналіз основних досліджень і публікацій з досліджуваної проблеми засвідчив, що суттєвої розробки питання сутності та змісту поняття «компетентності» набули в працях В. Андрущенка, Н. Бібік, В.Кременя, В.Лугового, О.Марущак, О.Овчарук та інші.

У своїх дослідженнях науковці намагаються охопити різноманітні напрями даної проблематики. Шляхи формування компетентностей дошкільнят і школярів знаходять висвітлення у працях О.Доценко, Т.Котик, О.Мальованої,

VI. ВИКОНАВСЬКА МАЙСТЕРНІСТЬ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ МИСТЕЦЬКИХ ДИСЦИПЛІН

Ю.Руденко, О. Савченко, Т.Садової, Г. Шпиталевської та інші. Питання формування фахової компетентності студентів розглядали Б.Мокін, В.Мізерний, О.Мензул, В.Петрук (технічні заклади) та інші; Л.Ілійчук, Т.Мішеніна, С.Радул, С.Раков, О.Отич (педагогічні спеціальності) та інші; Т.Агейкіна-Старченко, А.Гуралюк (післядипломна освіта) та інші; К.Кабриль, А.Козир, О.Олексюк, Г.Падалка, С.Світайло(професійна підготовка майбутніх учителів музичного мистецтва) та інші.

Мета статті. На основі аналізу наукової психолого-педагогічної літератури виявити ступінь розробки проблеми та визначити сутність поняття «комунікативна компетентність оркестрового диригента».

Виклад основного матеріалу і результати дослідження. Питання визначення сутності поняття «компетентність» (від лат. *competens* — відповідний, здатний) привертало увагу науковців різних галузей наукового пізнання. У психологічному аспекті В. Шапар розглядає дану дефініцію як психосоціальну якість, яка означає інтенсивність і впевненість та пов'язує їх із почуттям власної успішності й корисності. На думку науковця, це надає особистості можливості свідомо та результативно взаємодіяти із суспільством [18]. У ракурсі компетентнісного підходу в освіті О. Бакаленко визначає психологічну компетентність як здатність особистості до самопізнання, самоконтролю, ефективного спілкування і взаємодії з іншими людьми, саморозвитку та самореалізації [1].

У Тлумачному словнику з інформаційно-педагогічних технологій «компетентність» визначається як рівень освіченості, що характеризується здатністю вирішувати завдання в різних сферах життєдіяльності на базі теоретичних знань. Автори умовно виділяють три рівні компетентності: загальнокультурну, методологічну та допрофесійну [15,с.56].

У Сучасному тлумачному словнику української мови (за ред. В.Дубінського) компетентність – це кваліфікаційна характеристика індивіда, який здатен здійснювати реальну, життєву дію. Будь-яка дії має «два аспекти – ресурсний та продуктивний і саме розвиток компетентності визначає перехід

ресурсу в продукт. Компетентність – потенційна готовність вирішувати завдання зі знанням справи; складається з змістовного (знання) та процесуального (вміння) компонентів і вимагає знання сутності проблеми та вміння впоратись з нею; постійне оновлення знань, володіння новою інформацією для вдалого впровадження цих знань у конкретних умовах, тобто володіння оперативними та мобільними знаннями» [6, с.346].

Аналізуючи поняття компетентності в педагогічній діяльності О.Марушак визначає його як: «цілісну якість особистості, яка, базуючись на знаннях, уміннях, навичках, досвіді й особистісних якостях, відображає прагнення, готовність і здатність вирішувати проблеми та розв'язувати завдання реальної практичної діяльності» [9, с.105].

Проблема визначення сутності понять «компетентність», «професійна компетентність учителя музичного мистецтва» знайшла висвітлення у розробках О. Горбенко, А. Козир, Л. Козиревої, М. Михаськової, О.Піхтар, І.Полубоярина, А. Растригіна, Р.Савченко, С.Світайло та інші.

Значний інтерес викликає характеристика компетентності педагога-музиканта О. Шевченко. Науковець розглядає її у культурологічному контексті як світоглядну ерудицію фахівця, що полягає у формуванні особливого культурного стилю професійної діяльності, спілкування і відносин, становленні його професійної культури в результаті якісної зміни когнітивних, ціннісно-змістовних та емоційних компонентів особистості, як носія культурних цінностей, моральних ідеалів та педагогічної свідомості [19].

Щоб ефективно здійснювати свою професійну діяльність фахівець повинен володіти низкою ключових компетентностей, таких, що уможливають його участь у різноманітних сферах життєдіяльності, які дозволяють досягати високого особистого успіху, сприяють саморозвитку, самовдосконаленню та розвою суспільства. У структурі професійно-практичної підготовки спеціалістів у галузі техніки і технології Б.Мокін, В.Мізерний, О.Мензул виокремлюють загальнонаукову, професійну та управлінсько-функціональну компетентності.

VI. ВИКОНАВСЬКА МАЙСТЕРНІСТЬ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ МИСТЕЦЬКИХ ДИСЦИПЛІН

Складовими професійно-педагогічної компетентності, на думку В.Нестерова, А. Белкіна виступають[12]: когнітивна; психологічна; комунікативна; риторична; професійно-технічна; професійно-інформаційна компетенції.

Вітчизняні науковці професійну компетентність вчителя музичного мистецтва як складну інтегральну якість особистості. До її складу входять такі компоненти як: когнітивно-пізнавальні, емоційно-ціннісні, діяльнісно-творчі, мистецькі (О.Олексюк) [10;11]; освіта з елементами когнітивного, експресивного та інтерактивного характеру, система внутрішніх психологічних складників і якостей спеціаліста (Ю.Жуков, Л.Петровська) [7]; когнітивні, мотиваційно-ціннісні, діяльнісні, регулятивно-рефлексивні (О.Білостоцька) [2]; особистісні, комунікативні, діяльнісні (І.Полубоярина) [13] та інші.

Розглядаючи зміст підготовки майбутнього вчителя музичного мистецтва, науковці звертаються до характеристики окремих компетентностей, серед яких певна увага приділяється вивченню комунікативної компетенції.

Комунікація (від латин. – спілкування), однак, надаючи ґрунтовний аналіз даній дефініції, В.Шапар вбачає у його змісті більш широке розуміння. Науковець визначає його як «зв'язок, в ході якого відбувається обмін інформацією між системами» [18, с.207]. Мовний комунікаційний акт, на думку науковця, включає наступні компоненти: «1) адресанта – суб'єкта комунікації, 2) адресата – кому спрямоване повідомлення, 3) повідомлення – переданий зміст, 4) код – засіб повідомлення, 5) канал зв'язку, 6) результат – те, що досягнуте в підсумку комунікації» [18, с.207].

Серед немовних В.Шапар виокремлює наступні засоби: оптико-кінетичні (жести, міміка, пантоміма), паралінгвістичні (якість голосу, його тембр, діапазон), екстралінгвістичні (паузи, темп, сміх), просторово-часові (розташування співрозмовників). Дослідник також зазначає, що функції процесу комунікації (управлінська, інформативна, емотивна, фатична) «полягають у досягненні соціальної спільності при збереженні індивідуальності кожного елемента» [18, с.208].

У психологічному словнику за редакцією Н.Побірченко комунікація розглядається як «духовно-психологічна сторона процесу людського спілкування, що характеризується як сутністю /обмін інформацією, сприймання і розуміння людьми одне одного/, так і формами психологічного контакту і впливу /вербальне-невербальне, безпосереднє-опосередковане тощо/»[14].

Інтенсивні дослідження проблеми комунікативної компетентності почалися у 70-х рр. ХХ ст. і пов'язані вони з ім'ям американського лінгвіста Д.Хаймза. Розробка проблеми формування комунікативної компетентності знайшла висвітлення в працях сучасних науковців Ю.Ємельянова, Ю.Жукова, О.Мудрика, Л. Петровської, П.Растянникова, А. Хом'як, І.Черезової та ін.

У дослідженні А. Хом'як наголошується, що комунікативна компетентність є складовою частиною спілкування, системою внутрішніх ресурсів ефективної взаємодії людини з іншими людьми завдяки її адекватній орієнтації у власному психологічному потенціалі й потенціалі партнера, у комунікативній ситуації та задачі. Визначаючи комунікативну компетентність як інтегральне утворення, авторка виокремлює наступні його компоненти: цінності, орієнтації, мотиви, установки, відносини, знання, уміння, навички, досвід, особистісні риси індивіда, пізнавальні процеси та емоційну сферу [16, с.15].

Узагальнюючи погляди вчених у галузі педагогічної науки, можна стверджувати, що комунікативна компетентність є інтегральною системою здібностей особистості, які уможлиблюють здійснення ефективної комунікації при певних обставинах міжособистісної взаємодії за умови досягнення взаєморозуміння партнерів, розуміння ситуації та предмета спілкування. Ця система ґрунтується на наукових знаннях, загальнокультурній обізнаності, життєвому досвіді, професіоналізмі, що сприяє адресанту успішно самоактуалізуватися в суспільстві.

«Життя» музичного твору, розкриття його образного змісту через «омузичнення» залежить від виконавця, з огляду на дослідження, диригента. Діяльність диригента є складною, багатогранною та залежить від певних

VI. ВИКОНАВСЬКА МАЙСТЕРНІСТЬ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ МИСТЕЦЬКИХ ДИСЦИПЛІН

специфічних особливостей. Серед них: людський фактор (кожен виконавець – особистість зі своїми думками, почуттями, характером); колективний характер (сутність виконавства залежить від взаємовідношень виконавця і колективу, як частини цілого). Завдання диригента полягає в тому, щоб стати майстром у передачі виконавцям і слухачам основних думок, образів, почуттів, закладених у творі композитором через власне їх усвідомлення, осягнення розумом і почуттям, духовне «прочувствованіє, проживаніє», перетворення та втілення в диригентській техніці.

Спираючись на компоненти комунікативного акту, можна відзначити, що диригент фактично виступає з одного боку в ролі адресата, коли обирає музичний твір – інформацію композитора, а з другого – митця-адресанта, який за допомогою диригентського мистецтва «малює» образ, свої відчуття з метою їх розуміння, опанування та рефлексування виконавцями та слухачами. Його майстерність полягає в тому, щоб перетворити виконавців на злагоджений інструмент, на якому диригент власноруч грає і котрий звучить, вібрує, інтонує в тон його мистецького осягнення, а різноманітну за смаками, вподобаннями і віком слухацьку аудиторію в єдиного співрозмовника [8].

У галузі музичної педагогіки питання формування комунікативних умінь, культури у вокально-хоровій діяльності вчителя музичного мистецтва, диригента-хормейстера досліджували Ван Яцзюнь, Л. Василевська-Скупа, О.Кедіс, А.Козир, А.Ладний, З.Софроній та ін. На думку Ван Яцзюня, ефективність комунікативної діяльності музиканта-виконавця уможлиблюється за наступних умов: «узагальнювального вольового впливу», «зміни ролей» виконавця і слухача, розумній зустрічній ініціативі диригента й колективу; усвідомлення пріоритету художніх цілей над наслідками, що випливають з них уявленнями про техніку у вищому її значенні; готовності диригента всім комплексом рухів (не тільки зовнішніх, а й внутрішніх) допомогти колективу зрозуміти свої наміри за допомогою механізмів «розпізнавання» музичної структури й «розуміння» художньо комунікативного сенсу засобів музичної виразності; за допомогою організації специфічного емоційно-ціннісного

сприйняття колективом хористів музичних творів, художньо-гуманного спілкування диригента з виконавцями; за допомогою цілеспрямованих, наполегливих і разом з тим витриманих, доброзичливих по тону, точних за адресою звернень-вказівок, що стимулюють образне мислення членів колективу, їхні творчі спільні устремління» [5, с.248].

Для визначення власного підходу щодо розгляду сутності поняття «комунікативної компетентності оркестрового диригента» було взято за основу тлумачення цього поняття Р.Ваврик. Розглядаючи сучасний стан розвитку комунікативної компетентності майбутніх військових диригентів науковець трактує даний феномен як «складне інтегративне утворення, яке є сукупністю музично-професійних знань, навичок і вмінь, професійно важливих особистісних якостей та здатності до вербального спілкування і невербальних контактів за допомогою виразових засобів мови диригування (постава, рухи рук і корпусу, виразність погляду, міміка, голос) у процесі творчого розв'язання професійних завдань» [4, с.133].

Висновки та перспективи подальшого дослідження. Проведений аналіз наукової літератури широкого спектру поглядів щодо характеристики сутності основних дефініцій дослідження свідчить про їх актуальність для сучасного розвитку мистецької освіти. Таким чином, комунікативну компетентність диригента визначаємо як цілісну якість особистості, що полягає сукупності музично-професійних та психолого-педагогічних знань, навичок і вмінь, професійно важливих особистісних якостей та здатності до вербального і невербальних спілкування у процесі творчого розв'язання професійних завдань, які дозволяють досягати високого особистого успіху, сприяють саморозвитку та самовдосконаленню.

Подальшої розробки потребують питання формування комунікативної компетентності диригента оркестру, педагогічних умов забезпечення даного процесу та ін.

VI. ВИКОНАВСЬКА МАЙСТЕРНІСТЬ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ МИСТЕЦЬКИХ ДИСЦИПЛІН

Список використаних джерел

1. Балахтар, В.В. Соціально-психологічний тренінг і маніпуляція: навч.-метод посіб. / В.В. Балахтар. Буков. держ фінанси.-екон. ун-т. – Вижниця: Черемош, 2015. – 431 с.
2. Білостоцька О. В. Компетентність викладача як умова підвищення ефективності науково-дослідницької роботи студентів / О. В. Білостоцька // Наука і соціальні проблеми суспільства: якість, культура, духовність: Матеріали V Міжнародної науково-практичної конференції, 20-21 травня 2008 р.. У 2 ч. / Харківський національний педагогічний університет ім. Г. С. Сковороди. – Харків, 2008. Ч. 1. 475 с.
3. Бургун, І. В. Актуальність упровадження компетентнісного підходу в освітню практику / І. В. Бургун // Актуальні проблеми державного управління, педагогіки та психології : збірник наукових праць Херсонського національного технічного університету. 2010. № 1 (2). С. 159–165.
4. Ваврик, Р.В. *Розвиток комунікативної компетентності майбутніх військових диригентів* // Вісник Львівського державного університету безпеки життєдіяльності, 2019. №19. С.133-138.
5. Ван Яцзюнь, Комунікативна культура диригента-хормейстера в контексті музичної комунікації // Наукові записки: Серія педагогічні науки, 2016. вип. 147. С.246-248
6. Жуков, Ю.М. Диагностика и развитие компетентности в общении: спецпрактикум по социальной психологии / Ю.М. Жуков, Л.А. Петровская, В.П. Растяников. М. : академія, 2007. 104 с.
7. Заблоцька, О. С. Компетентнісний підхід як освітня інновація : порівняльний аналіз / О. С. Заблоцька // Вісник Житомирського державного університету. Випуск 40. Серія : Педагогічні науки. 2008. С. 63–68.
8. Ивен, Д. Человек с палочкой. Дирижерское исполнительство. Практика. История. Эстетика. М. : Музыка, 1975. 631с.
9. Марущак, О. Поняття компетентності в педагогічній діяльності / О.Марущак // Креативна педагогіка: [наук.-метод журнал] / Академія

міжнародного співробітництва з креативної педагогіки «Полісся». Житомир, 2016. Вип. 11. С.97-108.

10. Олексюк, О. М. Методологічний контур інтеграційних процесів у мистецькій освіті / О. М. Олексюк // Професійна мистецька освіта і художня культура : виклики ХХІ століття: матер. Міжнарод. наук.-практ. конф., 16–17 жовт. 2014 р. / МОН України, Київ, ун-т ім. Б. Грінченка. К. : Київ. ун-т ім. Б. Грінченка, 2014.

11. Олексюк, О. М. Музична педагогіка: навч. посібник / О. М. Олексюк. – К. : Київ. ун-т ім. Б. Грінченка, 2013. 248 с. 16.

12. Онаць О. Практика формування професійної компетентності молодого вчителя // Шляхи освіти. 2005. №3. С.35-39.

13. Полубоярина, І. І. Формування професійної компетентності майбутніх учителів музики в педагогічному коледжі : автореф. дис... канд. пед. наук: 13.00.04 / І. І. Полубоярина. Житомир, 2008. 21 с.

14. Психологічний словник /Авт.-уклад. В.В.Синявський, О.П.Сергеєнкова / За ред. Н.А.Побірченко. Retrieved from http://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/5980/3/O_Serhieienkova_IL.pdf

15. Хом'як, А.П. Педагогічні технології формування комунікативної компетентності старшокласників у процесі вивчення предметів гуманітарного циклу: автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04 / А.П. Хом'як. К., 2010. 20с.

16. Хуторской, А. В. Компетентностный подход в обучении. Научно-методическое пособие. А. В. Хуторской. М.: Издательство «Эйдос»; Издательство Института образования человека, 2013. 73 с.

17. Шапар, В. Б. Сучасний тлумачний психологічний словник. Х.: Прапор, 2007. 640 с.

18. Шевченко, О.М. Формування фахових компетенцій майбутнього музиканта-педагога на культурологічних засадах. Retrieved from <https://core.ac.uk/download/pdf/200097848.pdf>